

בס"ד

קונטרס

בשיטת אדמו"ר הזקן בעל התניא בגודל הגרים מספר מסורת שיעורי תורה

בו יוכיח מסורת חכמי ישראל מדור לדור כשיטת
הגאון החסיד האדיר המפורסם רבי אברהם חיים
נאה זצ"ל, כנגד המחדשים ומשנים מסורת ישראל
בשיעור גודל הגרים, אשר מסתמכים על חוקרי
אומות העולם

מאת

מנחם מנדל נאה

בעריכת

אברהם חיים נאה

בלאמו"ר הגה"ח מו"ה משה צבי

בן הגאון האדיר המפורסם אברהם חיים זצ"ל

בהוצאת מכון

מסורת ירושלים ושיעוריה

תשע"ה

כל הזכויות שמורות

למכון מסורת ירושלים ושיעוריה

אברהם חיים נאה השילוח 33 חיפה

מנחם נאה

19 HOLMFIELD AVE

NW4 2LP LONDON

כתובת מייל: chaimnoe86@gmail.com

בירור בשיטת אדמו"ר הזקן

בעל התניא בגודל הגריס

איתא בגמרא נדה דף נח: עד כמה תולה רבי חנניא בן אנטיגנוס אומר עד כגריס של פול, פירוש עד כמה היא תולה את הכתם בדם מאכולת, ונקטו הפוסקים שהוא כגריס הקלקי גדול, שהוא כתשע עדשות, כ- 36 שעורות, וכתב בספר שיעורי תורה סימן ג' סעיף כ' שאם כל הסימנים הללו אי אפשר לעמוד על שיעורו ונחלקו בשיעור הגריס הפוסקים האחרונים.

בשו"ת מעיל צדקה בסימן כ"ז כתב לשער הגריס על פי מדידת עדשים בינוניות שבמדינתו והביא ציור עגול בקוטר 21 מילימטר, ובשו"ת תשובה מאהבה ח"ג סימן שס"ה כתב, שהתקשה בשיעור המעיל צדקה שהרי אין העדשים כל כך גדולות, עד שפעם אחת הזדמנו אליו עדשים גדולות, ומצא שהם מכוונים לשיעור המעיל צדקה. והקשה עליו בספר שיעורי תורה שם מהמשנה בכלים פ"ז מ"ח שאומרת כעדשה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית זו מצרית, ואיך שיער בעדשים שבמדינתו. ועוד כתב בספר שיעורי תורה שיש סתירה בציור של המעיל צדקה בין הדפוס ראשון, לדפוס השני, ואין לסמוך על הדפוס השני שהוא טעות, ובספר שיעור מקוה עמוד פ"ג הביא משו"ת שארית יהודה שכתב שאחיו בעל התניא, יגע מאוד על חשבון המעיל צדקה ולא עלתה בידו כי הוא מיוסד על גרעיני שומשומין, וגם על הטס של בחינת מרגליות שקורין טעסט, וניסה להשיגו ולא השיגו וזאת מפני שחשש אולי סוף סוף אין הציור מדויק, אף על פי שכתב שם במעיל צדקה שעל הציורים יכולים לסמוך שהם מכוונים לעצם הכתב במחוגה, מכל מקום כיון שספר מעיל צדקה לא נדפס בחיי המחבר ז"ל, [הגאון הגדול הנ"ל נלב"ע בגיל 34] הרי אין כאן עדות של המעיל צדקה רק של המדפיס על הציורים, ואי אפשר לסמוך על זה לגמרי, דאולי הציור גדול קצת יותר מהציור שעשה המעיל צדקה, והא קמן דאין המידה שוה בכל צד. ובספר שיעורי תורה סימן א' אות כ"ח הביא מה שכתב המעיל צדקה שם וזה לשונו: רוב השיעורים המצויירים בספרי דפוס המה שלא בכיוון כי אם לפי השג יד המדפיס אותו התמונה. ובספר לחם ושמלה סימן ק"צ העתיק הציור של המעיל צדקה שלא בדקדוק, והעיר על זה הדרכי תשובה.

בספר שיעורי תורה סימן ג' אות כ', הביא באריכות את החשבון של בעל התניא לאחר חזרה, כפי שכתב בשו"ת שארית יהודה אחי בעל התניא בסימן

י"א, ובסוף כתב וזה לשונו: "ועלתה מדת הגריס כמדת מטבע פּיטאצאק של כסף שהיתה בימי הקיסרית, וקבל ממני מדה זו, ותמיד היתה בידו מטבע פּיטאצאק לשער בו". וכן כתב בשו"ת צמח צדק יור"ד סימן ק"ב, שחזר בו זקינו, והגריס הוא כמו פּיטאצאק של כסף.

וכתב עוד השארית יהודה ואחר כך שאלתי ממנו על התורמוס לפי ששמעתי מאנשי ארץ ישראל שהתורמוס אינו גדול כי אם כמו [הריוניק] ואמר עכשיו יכול להיות כך כיון שהגריס אינו אלא פּיטאצאק, מה שאין כן בתחילה נמשכתי אחר המעיל צדקה והגריס לפי ציורו, ולכן כתבתי שהתורמוס הוא גם כן יותר גדול ובכדי שלא תקשי לי מפירוש רש"י ביצה כ"ה: ד"ה תורמוס [דמשמע דתורמוס יותר גדול מגריס].

כתב בספר שיעורי תורה שם: ויש אומרים ששיעורו הרבה פחות מהציור שהביא המעיל צדקה, והוא כמו מטבע של חמשה קאפיקים הקדומים שהיו במדינת רוסיא, וכמדומה שהוא לא יותר מערך 14 מילימטר וכן עיקר, ובאות נ"א כתב: והנה לא עלתה בידי להשיג מטבע פּיטאצאק, אך לפי מה שרשום בזכרוני, וכן דברתי עם רבנים מרוסיא שהוא כערך 14-15 מילימטר.

בשו"ע הרב החדש הוצאת קה"ת יור"ד סימן ק"צ סעיף ה' ס"ק י"ג, בהערות על דברי האדמו"ר אות צ"ג, הביאו מספר מדות ומשקלות של תורה למהנדס ר' גרשון וייס, עמוד שע"א, וכן מספר טהרה כהלכה שהעתיק ממנו, שגודל מטבע הפּיטאצאק הוא כ- 17 מילימטר. ובעמוד ש"פ בספר מדות ומשקלות של תורה הביא שם תמונות של מטבעות רוסיים בערכים של 5, 10 ו- 15 קפייקות, והשנים שמוטבעות על המטבעות הן בין 1850, ל- 1861, שעליהם הסתמך בקביעת גודל הגריס.

דבר זה לא יתכן ואי אפשר לאומרו בשום פנים ואופן, דהרי כתב בשארית יהודה, דאדמו"ר הזקן החזיק אצלו ותמיד היתה בידו מטבע הפּיטאצאק, והרי אדמו"ר הזקן בעל התניא נלב"ע בכ"ד טבת תקע"ג 1812 למנינם, והמטבעות הנ"ל הונפקו כ- 40 שנה לאחר פטירתו של אדמו"ר הזקן. ועל מטבעות אלו כותב הגה"ח יקותיאל פרקש שליט"א בספרו טהרה כהלכה, דיש לסמוך על החוקר החשוב ר' גרשון וייס שהביא את "הבירור הגמור" בדעת אדמו"ר הזקן, דלא כהגאון רבי חיים נאה ורבנים מרוסיא, שאמרו שקוטרו של הפּיטאצאק 14 מ"מ, והוסיף כיהודה ועוד לקרא את התמונה של המטבע הנ"ל, בלי שבדק הדברים לעומק, והרי זמנו מוכיח עליו והוי מזויף

מתוכו. זאת ועוד מבלי להתחשב בדעתם של גדולי ישראל, והרי הגאון רבי חיים נאה כותב שדיבר עם רבנים פוסקים מרוסיא לברר כיצד נהגו ברוסיא בשיעור הגריס וזה שימוש חכמים, שזאת מסורת התורה מדור דור, וכבר כתב בהקדמה לספר שיעורי תורה, דעניני השיעורים לא נמסרו לדעתו של רואה סתם בני אדם אלא לגדולי ישראל שדעתם ידיעה וראייתם ראייה, ומה לנו לחפש מסורת מאומות העולם, ולא מגדולי ישראל.

גם פלא גדול על עורכי שולחן ערוך הרב החדש הוצאת קה"ת, שהלכו כסומא בארובה, אחרי החוקר ר' גרשון וייס, וספר טהרה כהלכה, מבלי לבדוק פרט חשוב זה שניכר לעיני כל, דבר שגורם לסילוף גמור בדעת בעל התניא, ואפילו לא טרחו להביא שיש עוד דעה בגודל מטבע הפיטאצאק שהוא 14 מ"מ, כמו שהביא בעל השיעורי תורה הגאון החסיד רבי אברהם חיים נאה זצ"ל, שכ"ק האדמו"ר זי"ע אמר על הגאון הנ"ל שהוא דייקן, והיה ביניהם הרבה משא ומתן בהלכה והאדמו"ר היה פונה ומפנה אליו שאלות, ואשר על כן כל מי שיש בידו שולחן ערוך הנ"ל מצוה עליו לתקן את המעוות, וכן ראיתי בספר מדות ושיעורי תורה להרב בניש שהעתיק הדברים מבלי לבודקם הדק היטב, וכן בספר פסקי פרדס רמונים ועוד ספרים, שהעתיקו הטעות הנ"ל, ומצוה רבה לתקן את הדברים ולהעמיד ההלכה הברורה על דיוקא כפי המציאות.

הנה המציאו לידי מקטלוג של חברה שמוכרת מטבעות, את התמונה של מטבע הפיטאצאק מזמן הקיסרית אליזבטה פטרובנה, שהונפק בין השנים 1756 ל- 1761 בזמן של בעל התניא כפי שמופיע בשארית יהודה, וקוטר המטבע 14 מ"מ בדיוק, כפי שהביא הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל. רואים בזה את הגאונות האדירה הפלא ופלא שהיתה לו, שראה את מטבע הפיטאצאק לפני מלחמת העולם הראשונה כשהיה בן עשרים ואחד, ולא בדק את גודל המטבע בפועל, ואחרי יותר מ- 30 שנה הוא כותב שלפי זכרוני קוטרו 14 מ"מ, שבטביעות עין ידע לשער בדיוק את קוטרו של המטבע ולזכור זאת, וקבע הלכה למעשה על פי זכרון זה.

מצורף בזה תמונה האמתית של הפיטאצאק מימי הקיסרית, שהונפק בזמן שבעל התניא היה כבן 16 שנים, ומובן מה שכותב השארית יהודה, שבזקנותו בעל התניא חזר בו מהשיעור של המעיל צדקה, והיה משער במטבע מזמן הקיסרית. בצד שמאל תמונה מוגדלת של הפיטאצאק, ובצד ימין הסבר על המטבע, והתמונה בצד ימין ליד הכיתוב לא מדויקת. מפני העתקת הצילום.

Country:
Russian Empire
Series:
1741~1761 - Elizaveta Petrovna
Catalog codes:
World Coins c15.2
Issued on:
1756
Last issue date:
1761
Distribution:
Standard Circulation
Weight:
1.21 grams
Diameter:
14 mm
Composition:
Silver
Shape:
Irregular
Face value:
5 Russian kopek
Description:
Mintmark СРБ.

עוד הביא בספר שיעורי תורה שם, תשובה בשם האדמו"ר רבי ישראל נח בנו של הצמח צדק, שכתב בשנת תרכ"ה, והובא דבריו בתשובות מהרי"ש סימן ו' ששאל את האדמו"ר שי"נ אודות שיעור הגריס, ואמר שהיו משערים אותו כמו מטבע פאלישקע של פולין, והנה בזמנו כבר לא היה הפיטאצאק של הקיסרית מטבע עובר לסוחר, אשר על כן שיערו במטבע המקביל בגדלו לפיטאצאק, והפאלישקע הפולני הנושא את סימן המטבעה של ורשה קוטר 14 מ"מ. ובספר מדות ומשקלות של תורה עמוד שע"א הביא שפאלישקע הוא כינוי רוסי למטבע של רבע קופיקא, והיו שתי סוגי מטבעות פאלישקע אחת שהנפיקו הרוסים ברוסיה בזמן שכבשו את פולין בקוטר של כ- 17 מ"מ, ואחת שהונפקה בורשה בקוטר של כ- 14 מ"מ, ומקשה מדוע האדמו"ר רבי ישראל נח ציין את המטבע של פולין שקוטרו 14 מ"מ, שהיה צריך להביא פאלישקע סתם שקוטרו 17 מ"מ המקביל לקוטר הפיטאצאק שהביא בשם החוקר מאומות העולם שקוטרו 16.5 מ"מ, ונשאר בצ"ע, ולא ברור לשיטתו:

א] איך חשב בכלל להשוות בין המטבעות הרי את קוטר הפיטאצאק הוא נוקט כ- 16.5 מ"מ, ואילו הפאלישקע קוטר 17 מ"מ?

[ב] אילו העלה בדעתו ששיעור הגריס במטבע הפיטאצאק קוטרו 14 מ"מ כפי שהביאו גדולי ישראל שעליהם אנו סומכים, ולא כפי שנקט מחוקר מאומות העולם, היה רואה שקושינו לא מתחילה כלל, שהאדמו"ר רבי ישראל נח הדגיש במיוחד, שהיו משערים בפאלישקע של פולין שהוא כ- 14 מ"מ מפני שהוא מטבע המקביל לפיטאצאק שהשתמש בעל התניא.

ראיה ברורה שהשיעור של גריס הוא לא יותר מ- 14 מ"מ, הביא בספר שיעורי תורה שם אות כ' הערה 4, מדברי השארית יהודה שהקשה לבעל התניא, שציור המעיל צדקה נסתר משיעור התורמוס, שבגמרא [נדה נח:]: משמע שהתורמוס הוא יותר גדול מגריס, וכן נפסק בשו"ע יור"ד סימן ק"צ סעיף ז' דאם הרגה פשפש תולה בו עד כתורמוס, ולפי המעיל צדקה יוצא התורמוס יותר קטן מהגריס, וענה לו בעל התניא שאחרי שבדק בפועל את גודל הגריס, אין קושיא מהתורמוס, שבאמת התורמוס יותר גדול מהגריס, וכן כתב הצמח צדק יור"ד סימן ק"ב, שהדעת נותנת כפי השיעור אחרי חזרה, דלא יהא שיעור תורמוס שלנו קטן מכגריס. והנה בספר שיעורי תורה שם כתב שמדד את התורמוס כשהוא לח ושיעורו הוא 15 מ"מ, וזה יותר גדול מהפיטאצק שהוא 14 מ"מ. וכן כתב שמדד את העדשים ג' עדשים במרובע, ויצא לו בשיעור הבינוני 12 מ"מ ובעגול יוצא קרוב ל- 15 מ"מ.

סיכום הדברים: למי שהולך לפי פסקי כ"ק האדמו"ר בעל התניא זי"ע, אינו יכול להקל בכתם יותר מ- 14 מ"מ, ובאמת כבר מצאנו בראשונים שיעורים יותר קטנים משיעור זה, בספר לקט יושר ח"ב עמוד 21 הביא מתרומת הדשן ששיעור הגריס דכך הוא הקבלה כמו מטבע הילבליק וינער, והמטבע הזה הקוטר שלו בעגול כ- 12 מ"מ. ובשיעורי תורה שם הערה 6, הביא מגדולי האחרונים שנקטו הלכה למעשה בשיעור קטן, מהגאון רבי שלמה קלוגר בספרו טוב טעם ודעת תליתאי ח"ב סימן ע"ה, שחולק על החתם סופר ומחמיר בשיעור הגריס, לפי שדם הכנה מועט מאד, וכתב בשם מהרי"ו סימן ס"ב שכתב שהגריס הוא 36 שעורות ולא שעורות, והמרדכי כתב בשם המיימוני דהגריס הוי ט' שעורות, ובמיימוני כתב ט' עדשים ואיכא למימר דעדשה ושעורה אידי ואידי חדא שיעורא עכ"ל, והוסיף השיעורי תורה שכן משמע במהרי"ל דשיעור הכתם תלוי בגודל השעורות, ולפי זה יוצא שיעור הכתם 11.66 מ"מ. ובספר שירי טהרה לרבי שלמה קלוגר סימן י"ח דייק מרש"י בביצה דף כ"ה: אומר ששיעור תורמוס הוא כמעט שהוא מטבע קטן, והוא ששית מדינר.

מצורפת תמונה של מטבע מעזה מזמן היונים. קוטרו 11 מ"מ.

Country	Greece [ancient]
Years	- 400-350
Weight	0.8 g
Diameter	11mm

וכן בספר חידושי רז"ה, עמוד א', חולק על המעיל צדקה וסובר ששיעור הגריס קטן מאד. וכן המהרש"ם מברעזאן בתשובה ד' בספר עיר מבצר כתב, לדעת הפלתי אין להקל רק כחצי רוחב אגודל והוא חצי צאל, ואף דהלחם ושמלה חולק עליו מכל מקום מסתפינא להקל יותר, ולכן אני נוהג כהפלתי. וצאל הוא 26 מ"מ, אם כן הוא החמיר בכתמים וסובר שהשיעור הוא 13 מ"מ. ובספר מחשבות בעצה יור"ד סימן י"ג כתב שיבדוק הכתם על ידי שיכסה אותו ברוחב הזרת, ובספר שיעורי תורה סימן ג' אות כ"ח כתב ששיעור הזרת הוא 13.3 מ"מ. ובפתחי תשובה סימן ק"צ ס"ק ט' מספר היראים סימן קצ"ב דאנן לא בקיאין בשיעור הגריס הילכך צריך להזהר בכתמים לפי שיקול הדעת שאין דם מאכולת רבה, וביאר בספר שיעורי תורה שם, שלפי שדם כנה הוא מועט על כן צריכים לדקדק בשיעור, ובלחם ושלמה כתב דאם הפוסקים היו רואים את דברי היראים, לא היו מקילים כל כך בכתמים. ובספר שבט הלוי ח"ג סימן קי"ט, הביא שבתשובת רב פעלים לבן איש חי יור"ד סימן ל"ו, החמיר בשיעור הגריס וקבע הלכה כיראים, וכתב על דבריו ואם כי הוא חומרא גדולה מכל מקום כיון דכמה גדולים חששו לה, על כל פנים לא יקל המורה ביותר, בפרט אם הוא דם ממש והספק רק בשיעור.

ראיתי בספר מידות ושיעורי תורה להרב בניש עמוד קנ"ה שהעתיק מהצילומים שמופעים בסוף ספר מידות ומשקלות של תורה, את הציור שמובא בספר מסגרת השלחן הספרדי משמו של הרב אהרון ברכיה ממודינה שבאיטליה, וכתב שרואים בזה שיש מסורת קדומה בקרב רבני איטליה לשער בשיעור גדול את הגריס, יותר גדול ממה ששיער המעיל צדקה. ונראה לומר

שבעצם זה שמעתיק את הציור הזה הוא גורם לקלקול גדול בהלכה. דכבר כתב בדרכי תשובה יור"ד סימן ק"צ אות מ' וזה לשונו "כפי הנראה הציור שבספר מסגרת השולחן הוא טעות הדפוס כפי מה שחקקו האומן בטעות, כי תמונת הגריס הוא כממוצע גם בעגולו, ולא ארוך כמו שצייר שם, וכיון שטעות נצמח באומן המחוקק על כן אין להעמיד עוד שום יסוד להלכה על הציור הזה". עד כאן לשונו. וכבר הבאנו שבספר שיעורי תורה סימן א' אות כ"ח הביא מה שכתב המעיל צדקה סימן כ"ז וזה לשונו, רוב השיעורים המצויירים בספרי דפוס המה שלא בכיוון כי אם לפי השג יד המדפיס אותו התמונה. ואם כן יוצא שאין שום מסורת קדומה בקרב רבני ופוסקי איטליה להגדיל את הגריס.

ולאחר הדפסת הקונטרס במהדורה ראשונה הראונו שכך כתב הרה"ג רבי יואל טייטלבוים [ט"ב] מניו יורק, בקונטרס בביאור דעת ה'חתם סופר' בשיעור הגריס, ובסוף הקונטרס כתב בירור בשיטת בעל התניא כפי שפסק בספר שיעורי תורה, ובמציאות מטבע הפיטאצאק ומטבע הפאלישקע קוטרם 14 מ"מ, ומטבעות אלו נמצאים תחת ידו.

ישעי' יחיאל שלזינגער

רב דק"ק שערי תפילה

וראה"כ רבנו חיים עוזר

לונדון יצ"ו

בס"ד כ"ו למספר ב"י התשע"ה

כבוד ידי"נ הרה"ג שלשלת היוחסין רבי מנחם נאה שליט"א

ראש הכולל ומרביץ תורה בעירנו כאן לונדון יצ"ו

אחרי מבוא הברכה בהוקרה

הנני בזה ע"ד מכתבו שהאריך בביאור שיעור כגריס ועוד, והוכיח בזה לשיטת בעל שו"ע הרב שיעור ערך 14 מ"מ, אחרי שהגרי"ז תלה שיעורו בשיעור הפיטאצאק והוא כשיעור הנ"ל, וכן ליקט באופן נפלא והביא גדולי האחרונים שהחמירו עוד יותר בשיעור הגריס שהיא קטנה משיעור הנ"ל.

ואמנם באחרונים האריכו בזה ובודאי נראין הדברים כמש"כ במכתבו, אמנם גדולי מורי ההוראה נקטו להקל בשיעור 18 מ"מ, והנני בזה להוסיף מה שהעירו בזה גדולי האחרונים ובראשם החת"ס דלכאורה מאחר דעיקר שיעור כגריס הוא דתלינן במאכולת וכהיום לא שכיחי מאכולת שיש בו שיעור דם כגריס, ומהכ"ת להקל היום עד שיעור גדול כגריס ועוד, ומכח ההכרח כתבו בזה או כדברי החת"ס דעיקר השיעור היה לתרומה ולבעלה מדלא פליג ולכן לא מחמירין היום לבעלה, או דהוי שיעור בעיקר טומאת כתמים וכל שפחות מכשיעור גריס ועוד לא נכלל בתקנת חכמים, אף שאין תלי' היום, (ולפי"ז אפילו בשחור מותר) או דתלינן בכמה מאכולות יחד, אבל בפשטות לכאורה השיעור הוא שיעור קטן, וכמובן שבכגון זה נקטינן כפי המסורת.

יפה העיר על ציור כגריס המובא בספר 'מדות ושיעורי תורה', שאין בו טעם, דפשוט דהשיעור הוא שיעור עגול.

והנני בזה בברכה וידידות

הדו"ש כה"י

ישעי' יחיאל שלזינגער